

TÜRK DÜNYASI ELM ADAMLARI ARASINDAKİ ƏMƏKDAŞLIĞIN ƏHƏMİYYƏTİ

Prof.Dr. Ahmet Burçin YERELİ
Hacettepe Üniversitesi

Giriş

Bir sosyal bilimci felsefesini üç temel üzerine inşa eder. Dili, inancı ve kültürü... Dil kişinin diğer kişilerle olan iletişimi için, inanç kişinin manevi dünyası ile olan iletişimi için ve kültür de kişinin kendini mensup hissettiği topluluk ile olan iletişimi için vazgeçilmez değerlerdir.

Günümüz dünyasında sosyal bilimciler, çoğunlukla, kendilerine dayatılan ya da sanal ortamda kendi çabalarıyla öğrendikleri basit modeller ve başkaları tarafından kendilerine verilen sayısal bir takım veriler ile bilgisayar başında ilim yapmaya çalışmaktadırlar. Başkalarının denklemlerini kendi toplumlarına uygulayıp işlem çözmeyi ise meziyet zannetmektedirler. Çoğu zaman başarısız olduklarının dahi farkında olmadan elde ettiklerini zannettikleri küçük başarılarının, kendilerince büyük gururunu yaşamaktadırlar. Bunların pek çoğu insandan ve içinde yaşadığı toplumdan uzakta, hatta kendine bile yabancı, yapayalnız karakterlere dönüşmüş olduklarının farkına varacak algı düzeyine bile ulaşamamışlardır...

Tarihte bilinen ilk Türk hakanı Teoman (Tuman) Han'dan günümüze kadar neredeyse 2300 yıl geçmiştir. Orta Asya'daki arkeolojik bulgular M.Ö. 3000'li yıllarda Demirci Türklerin kendilerine özgü tasarımları olan tarımsal aletleri başarıyla kullandıklarını göstermektedir. 2000 yıl önce Türkler Turpan'a çölün altından ve yüzlerce kilometre öteden su kanalları ile su getirmişlerdir. Çin kaynaklarında ifade edildiği biçimde o dönemde sahip olduğumuz üretim kültürünün en güzel göstergesi olan "Demirci" sıfatı bile binlerce yıllık medeniyetimizin ne denli köklü ve güçlü olduğunu idrak edebilmek açısından büyük önem taşımaktadır. Yeryüzünde üretim kültürüne sahip olan topluluklar millet olabilmişler ve medeniyet inşa edebilmişlerdir ve de bu medeniyeti koruyacak ve sürdürecektir güçlü devletler kurabilmişlerdir. Bizim de en kıymetli hazinemiz yaklaşık 5000 yıllık geçmişi olan bir medeniyet ve o medeniyetin göstergesi olan devlet geleneğimizdir. O nedenle Türk Dünyasında sosyal bilimci olmak zordur. Binlerce yıllık müktesebatı özümsemek ve üzerine yeni bir şeyler koymak gibi ağır bir sorumluluk gerektirir... Oysa günümüz sosyal bilimcileri bu ağır sorumluluktan kaçınarak daha bir kaç yüzyıllık geçmişi olan toplumların modellerini taklit etme gibi bir kolaycılığın esiri olmuşlardır.

Kâşgarlı Mahmud ve Türk Dünyasının Sınırları

Kâşgarlı Mahmud, Divanü Lugatı't-Türk¹ adlı eserinde Türk dili, inancı ve kültürü üzerine çok önemli bilgileri kaleme alırken, çalışmasına bir de harita eklemiştir. Bu eser sadece bilinen en eski Türkçe sözlük değil, aynı zamanda o dönemde kullanılan kelimelere

¹ (Arapça: (فرتل تاغل ناويدي), (Günümüz Türkçesi ile: Türk Lehçeleri Sözlüğü), Kâşgarlı Mahmud tarafından Bağdat'ta 1072 - 1074 yılları arasında yazılan Türkçe - Arapça bir sözlük olup Türk dilinde bilinen ilk sözlüktür.

bakarak Türklerin sosyal bilimlerde ve hatta fen bilimlerinde ne aşamada olduğunu görmek açısından da son derece kıymetli bir hazinedir.

Divanü Lugati't-Türk'ün ilk sayfalarında yer alan harita Türk Dünyasının coğrafi, sosyal ve kültürel sınırlarını anlayabilmek açısından önemli bir delil niteliğindedir. Bugünkü bilgilerimize göre bu, bir Türk'ün çizdiği ilk dünya haritasıdır. Kâşgarlı Mahmud, dönemindeki Türk topluluklarının hangi bölgelerde yaşadığını göstermek amacıyla çizdiği bu haritaya bazı ulusların yaşadığı bölgeleri de ekleyerek yeryüzündeki belirli bölgeleri gösteren bir dünya haritası oluşturmuştur. Bugünkü haritacılık tekniklerine göre ilkel sayılabilecek bu harita, on birinci yüzyıl koşullarındaki coğrafyacılık bilgilerine ve tekniklerine göre oldukça ileri düzeydedir.

Kâşgarlı Mahmud'un bu haritasının Türk eseri olduğunu ortaya koyan birtakım kanıtlar bulunmaktadır. Her şeyden önce, harita Türk hükümdarlarının oturduğu Balasagun şehri merkez alınarak çizilmiştir. Diğer Türk şehirleri ve alanlar bu şehre göre düzenlendiği gibi yönlere de Orhun Yazıtları'nda görülen eski Türk geleneklerine göre tayin edilmiştir. Türklerin yerleşim bölgelerindeki şehirler, dağlar, göller, nehirler ve denizler ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Türklere ait bölgelerin gösterilişinde pek az yanlışlık yapılması da haritanın bir Türk'ün elinden çıktığını göstermektedir.

On birinci yüzyıl Türk dünyasını resmeden bu harita ile birlikte Kâşgarlı Mahmud, Rum ülkesinden Maçin'e dek Türk ellerinin hepsinin boyu beş bin, tamamı sekiz bin fersah eder dedikten sonra bunların hepsinin iyice bilinmesi için haritasını yeryüzünün şekli gibi dairede gösterdiğini belirtir. Kâşgarlı Mahmud'un haritasını yuvarlak biçimde çizmesi ve bunu da dünyanın biçimi ile açıklaması, on birinci yüzyılda Türkler tarafından dünyanın yuvarlak olduğunun bilindiğini göstermektedir.

Divanü Lugati't-Türk'ün yirmi ikinci ve yirmi üçüncü sayfalarında yer alan renkli haritanın çevresinde doğu, batı, kuzey, güney yönleri belirtildikten sonra sayfaların kenarlarında renklerin açıklaması yapılmıştır. Denizlerin yeşil, ırmakların mavi, dağların kırmızı, şehirlerin de sarı ile işaretlendiği kaydedilmiştir. Batıda gösterilen yerler Kıpçakların ve Frenklerin oturdukları İtil boylarına kadar uzanmaktadır. Güneyde Hint, Sint, Çad, Berber, Habeş, Zenci ülkeleri, doğuda Çin ve Japonya, güneybatıda da Mısır, Mağrip, Endülüs gösterilmiştir.

Haritada Türklerin yaşadığı şehirler ve bölgeler ayrıntılı bir biçimde gösterilmeye çalışılmıştır. Haritanın esas merkezini oluşturan Balasagun'un hemen yakınında ve yine merkezde gösterilen yerleşim birimleri Kâşgarlı Mahmud'un babasının şehri Barsgan ve dönemin önemli kültür merkezi Kâşgar'dır. Barsgan yakınlarında gösterilen ancak adı belirtilmeyen göl ise Issık Göl'dür. Haritanın merkezinde Kuça, Barman, Uç, Koçnarbaşı, Yarkend, Hoten, Curcan, Özçend, Margınan, Hucend, Semerkand, İkiögüz, Talas, Beşbalık, Mankışlak gibi diğer Türk şehirleri de bulunmaktadır.

Türklerin yaşadığı bölgeler Oğuz ülkesi, Kıpçak ve Oğuz yerleşimleri, Başkırt bozkırları, Ötüken, Horasan, Harezmi, Azerbaycan adlarıyla da belirtilmektedir. Haritada renklerle gösterilen deniz, nehir ve dağların yanı sıra Seyhun, Ceyhun, İla, İtil, İrtiş nehirleri, Karaçuk ve Serendip dağları adları anılarak belirtilen coğrafya adlarıdır. Haritada Türklerin yerleşim alanları ayrıntısıyla gösterildiği gibi aynı bölgede Türklerle ilişki içerisinde olan yabancı ülkeler ve topluluklar da belirtilmiştir. Ancak Türklerle herhangi bir ilişkisi olmayan alanlar ve ülkeler dikkate alınmamıştır.

Türk Dünyası: Türk Aydınlarının Ortak Sevdası

Türk Dünyası kavramı aslında bin yıldan bu yana kullanılan bir kavramdır. Kavram esas olarak Türk milletinin coğrafi yerleşim alanı olmasının yanı sıra bu alanın sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan etkilediği mücavir alanı da ifade etmektedir.

Türk Dünyası üzerindeki gayretleri hiçbir zaman unutulmayacak olan merhum Prof.Dr. Turan Yazgan tarafından “Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı” ile kavramsallaşan Türk Dünyası deyişi son otuz yılda neredeyse tüm Türk Dünyası tarafından kabul edilen ve kullanılan bir terim haline gelmiştir.

Bugün Türklük Bilimi dediğimiz Türkoloji ya da Türkiyat üzerine çalışanların temel alanı Türk Dünyasıdır. Dolayısıyla Türk Dünyası sadece coğrafi bir alan olmayıp, aynı zamanda sosyolojik ve kültürel bir alanın ifadesinde kullanılmaktadır.

İlk olarak Kâşgarlı Mahmud’un Divanü Lugati’t-Türk adlı ölümsüz eserinde yer alan bir harita üzerinde sınırlarını görebildiğimiz Türk Dünyası, neredeyse mevcut konumunu haritanın çizildiği günden bugüne geçen bin yıl içinde aynen muhafaza etmiştir.

Türk Dünyasının mevcut sosyo-kültürel kimliğinin oluşumunda ve bugüne kadar muhafaza edilmesinde hiç şüphesiz Türk örfünün ve geleneğinin karakteristik yapısı önemli bir yere sahiptir. Ayrıca bu örf ve geleneğe sahip çıkan Türk aydınlarının ve münevverlerinin Türk milleti üzerindeki rehber rolü de unutulmamalıdır. Türk örfünü gelecek kuşaklara taşıyan güçlü aile yapısının yanı sıra Türk aydınlarının her sahadaki çalışmaları da güçlü Türk kültürünün oluşumuna büyük katkı sağlamıştır.

Türk Dünyasında İlim Adamları Arasındaki Emekdaşlığın Önemi

Son yıllarda Türk Dünyasının aydın sınıfını oluşturan ilim adamları, araştırmacılar ve sanatçılar ile Türk kültürü üzerine çalışanların bu alandaki emekdaşlıklarını ortak bir platforma taşımaları ve birlikte hareket edebilmeleri için çeşitli kurumsal işbirliği örnekleri geliştirilmeye başlanmıştır.

Türk Dünyasında emekdaşlığın ve birlikteliğin teorik çatısı ve temel şifre Gaspıralı İsmail Bey (1851-1914) tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

- Dilde,
- Fikirde,
- İş’te

BİRLİK

Nitekim dilde birlik üzerine ilk olarak 1926 yılında Bakü TÜRKOLOJİ Kurultayı toplanmıştır. Ancak kurultayda öngörülen hususlar dönemin şartları çerçevesinde istenildiği gibi gerçekleştirilememiştir. Daha sonra 2009 Nahçıvan Anlaşması ile Türkçe konuşan ülkelerden Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye kendi aralarında ortak hareket edecekleri bir platform oluşturmuşlardır. Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Konseyi – Türk Keneşi) olarak adlandırılan bu kurumsal yapı Türk dili konuşan ülkeler arasında kapsamlı işbirliğini teşvik etmek amacı ile uluslararası bir örgüt olarak kurulmuştur. Türk Konseyi’nin temel belgeleri olan 3 Ekim 2009 tarihli Nahçıvan Anlaşması ve 16 Eylül 2010 tarihli İstanbul Bildirisi’ne göre, üye ülkeler, Birleşmiş Milletler Anlaşması’nın amaçları ve ilkelerinin yanı sıra uluslararası hukukun diğer evrensel olarak tanınan ilkelerini benimsemişlerdir. Barış ve güvenliğin korunması ile iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesine ilişkin uluslararası normlar, Türk Konseyi çatısı altında yürütülecek işbirliğinin zeminini oluşturmaktadır.

Türk Konseyi, 1992 yılından beri toplanan, "Türkçe Konuşan Devletler Devlet Başkanları Zirveleri" sonucunda ortaya çıkan ortak siyasi irade üzerine kurulmuştur. Bu zamana kadar 10 Zirve gerçekleşmiş olup, bunlardan İstanbul'da düzenlenen 16 Eylül 2010 tarihli son zirvede Türk Konseyinin kuruluşu resmen ilan edilmiş, öncelikleri ve yol haritası ortaya konulmuştur. Türk Konseyinin daimi bir yapı olarak kurulmasıyla birlikte yapılan zirveler, Türk Konseyi Zirveleri olarak yeniden adlandırılmıştır.

Türk aydınlarının belki de üzerinde durdukları en önemli konu fikirde birlik olmuştur. Ortak bir Türk Dünyası ideali üzerine yapılan çalışmalar Türk Dünyası coğrafyasının her alanından ses getirmiştir. Bu konuda çalışan önemli aydınlarımızı bir kısmı aşağıda görülmektedir:

- Ziya Gökalp (Türkiye)
- Gaspıralı İsmail Bey (Kırım)
- Zeki Velidi Togan (Başkırdistan)
- Hüseyinzade Ali Turan (Azerbaycan)
- Yusuf Akçura (Kazan)
- Ahmet Ağaoğlu (Azerbaycan)
- Sadri Maksudi Arsal (Kazan)

Fikirde birlik konusunda tereddüt edecek herhangi bir konu bulunmamakta, dilde birlik konusunda ise ciddi adımlar atılmaktadır. Geriye, Türk Dünyasında üzerinde en fazla gayret gösterilmesi gereken bir alan olarak "İşte Birlik" kalmaktadır. İşte Birlik ideali her açıdan gerçekleştirilmesi zorunlu ama bir o kadar da meşakkatli bir süreci ifade etmektedir. Günümüzün dünya siyaseti, Türk Dünyasındaki ülkelerin buldukları coğrafi konum ve kendilerini bağlayan farklı uluslararası antlaşmalar belli konularda ortak hareket geliştirme imkân ve kabiliyetlerini kısıtlamaktadır. Ayrıca Türk Dünyası ülkelerinin kendi aralarında tarihten gelen ve halen tam anlamıyla çözülememiş yerel ölçekli sorunlar da bulunmaktadır. Bütün bu gerekçeler bir arada ele alındığında ortak bir geleceğe doğru yönelebilenin çok da kolay olmadığı anlaşılmaktadır.

"İşte Birlik" Türk Dünyasında yıllardır konuşulan ama bir türlü tam anlamıyla gerçekleştirilemeyen bir idealdir. "İşte Birlik" Türk Dünyasının olmazsa olmazıdır. Hatta Türk Dünyasının ortak refahının anahtarıdır. Türk Dünyasının aydınlık geleceğine giden yol "İşte Birlik" felsefesinden başlamaktadır. Bu nedenle ortak çalışma platformlarının oluşturulması ne kadar elzem ise bu platformların verimli çalışması da bir o kadar önemlidir.

"İşte Birlik" konusunda son dönemde kurumsal alt yapının oluşturulmasına yönelik gayretler dikkat çekici biçimde hızlanmıştır. Türk Konseyi ve Türk Akademisi bu gaye doğrultusunda hayata geçirilen önemli iki kurum olarak göze batmaktadır. Her iki kurum bünyesinde alt platformlarda pek çok emekdaşlık faaliyeti yürüten birimler kurulmaktadır. Buna bağlı olarak, bu yıl ikincisi gerçekleştirilen Avrasya Sosyal Bilimler Forumu'nda tartışmamız gereken bir konunun da *Türk Dünyası İktisatçılar Birliği* olması gerektiğini düşünüyorum. Böyle bir emekdaşlık oluşumunun Türk Dünyası iktisatçıları arasındaki mevcut fakat zayıf olan bağı güçlendireceği aşikârdır.

Türk Dünyası sathında toplumsal ve sosyal meseleler için müşterek mücadele gücüne ve azmine sahip bir İktisatçılar Birliğinin teşkili ile birlikte önce Türk Dünyasında müşterek iktisadi meselelerin tespitine yönelik akademik çalışmalar başlatılabilecek ve sonrasında ortak çözüm önerilerinin geliştirilebilmesi için gayret gösterilebilecektir.

Bir çatı altında toplanan iktisatçılar arasında akademik emekdaşlığın güçlendirilmesi için akademik birimler arasında akademik kişi ve öğrencilerin değişimi ile ortak bilimsel toplantıların tertiplenmesine öncelik verilmesi yerinde bir başlangıç olacaktır. Bizlerin Baku'da Avrasya Sosyal Bilimler Forumu ile başlattığı bu sürecin daha kurumsal bir hale gelebilmesi ve Türk Dünyası iktisatçıları arasında iktisadi meselelerin tanımlanmasına ve çözümlenmesine ilişkin görüş alışverişlerinin daha sık yapılabilmesi açısından *Türk Dünyası İktisatçılar Birliği* önemli bir misyonu yerine getirecektir.

Türk Dünyası İktisatçılar Birliği bünyesinde bilimsel ve süreli yayınlar açısından da emekdaşlığı artıracak çalışmalara ağırlık verilebilir. Bu amaç doğrultusunda:

- Ortak yayın politikaları geliştirilebilir,
- Ortak süreli yayınlar çıkarılabilir ve dağıtılabilir,
- Süreli yayınların bilim kurulları birlikte belirlenebilir,
- Süreli yayınların Impact Factor değerlerini artıracak politikalar izlenebilir.

Türk dilinin Birleşmiş Milletlerce kabul edilen yedinci dil olması için daha çok Türkçe bilimsel yayın üretilmesi gerekmektedir. Bu yolda hepimize büyük sorumluluk düşmektedir ve gelecek kuşak ilim adamlarını da bu sorumlulukla yetiştirmek mecburiyetindeyiz.

Türk Dünyası iktisatçılarının özellikle Türk Dünyasının iktisadi meselelerine yönelik ortak projeler geliştirmeleri ve bu projelerde birlikte çalışmalarını kendi aralarındaki emekdaşlığın güçlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Türk Dünyasını ilgilendiren büyük ölçekli projelerin finansmanı için Türkçe konuşan ülkeler kendi aralarında ortak bir bilimsel fon kurmak suretiyle bu projeleri destekleyebilirler.

Türk Dünyası iktisatçıların bir başka misyonu ise Türk Dünyasındaki politik süreçlere rehberlik etmektir. Siyasi iktidarlara yol göstermek, Türk Dünyasının refahına katkı sağlamak ve gelecek kuşaklara daha yaşanabilir bir dünya bırakmak hedefiyle hareket eden ilim adamlarımızın geliştireceği politika önermelerine muhakkak toplumun her kesiminden ihtiyaç olacaktır. Özellikle Türk Dünyası gençlerinin önüne bir medeniyet tasavvuru koymak hepimizin en başta gelen ödevlerinden biridir. Türk kültürünün zararlı etkilerden muhafazası ve gelecek kuşaklara aktarılması için güçlü eğitim programları geliştirilmesi yolunda hep birlikte hareket etmek zorundayız.

Türk Dünyası iktisatçıları olarak kendi ülkelerimizdeki istatistik ofislerinin veri ambarlarında müşterek çalışmalar yürütebiliriz. Türk Dünyasının geleceğine yönelik daha ciddi öngörüler geliştirebiliriz.

SONUÇ

Türk Dünyası olarak dünya milletleri arasında saygın bir yer edinebilmek için ilimde ileri gitmek ve ilimde ileri gitmek için emekdaşlığımızı geliştirmek mecburiyetindeyiz. Bu mecburiyetin farkında olan bizler Türkiye'den Hacettepe Üniversitesi, Azerbaycan'dan Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Kazakistan'dan Ahmet Yesevi Üniversitesi, Kırgızistan'dan Kırgızistan-Türkiye MANAS Üniversitesi olarak 2012 yılında Avrasya Sosyal Bilimler Forumunu gerçekleştirmeye başladık. Bu foruma giden süreç Hacettepe Üniversitesi ile Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi arasında 2011 yılının Mayıs ayında karşılıklı olarak imzalanan bir işbirliği protokolü ile başladı. Aynı yıl Aralık ayında bir araya gelen üniversite yetkilileri Kırgızistan-Türkiye MANAS Üniversitesi ile Ahmet Yesevi Üniversitesini de bu sürece dâhil ederek forumu daha geniş kapsamlı bir hale dönüştürdüler. İlim adamları arasındaki emekdaşlığın güzel

bir ürünü olan Avrasya Sosyal Bilimler Forumunda bu yıl bir adım daha atarak *Türk Dünyası İktisatçılar Birliği*'nin artık kurulmasının zamanı geldi diye düşünüyorum. Türk Konseyinin kurucusu olan dört ülkenin dört güzide üniversitesi tarafından iki yıldır müştereken düzenlenen Avrasya Sosyal Bilimler Forumunda alınacak böyle bir karar foruma tarihi bir misyonu da yüklemiş olacaktır. Türk Dünyası tarihinde pek çok önemli kararın alındığı Baku coğrafi konumu itibariyle doğusu Asya'ya, batısı Avrupa'ya açılan, Türk Dünyasının coğrafi merkezi konumunda bir şehirdir. Dolayısıyla böyle bir kararın burada alınması da Baku açısından ayrıca önem arz eden bir durumdur.

- İktisat bilimine Türk iktisatçıların katkılarını artırmak,
- Başarılı iktisatçıları birlikte desteklemek, ödüllendirmek,
- Yarınlarımızın teminatı olan başarılı gençlerimizi birlikte yetiştirmek,
- Geleceğin müreffeh Türk Dünyasını inşa edecek Türk aydınlarını aramızdan çıkarmak,
- İktisadi meselelere ortak çözümler geliştirmek için emekdaşlığımızı her alanda geliştirmek ve harekete geçirmek mecburiyetindeyiz.